

EHL-İ SÜNNET VE İMAMİYYE ŞİASININ EHL-İ BEYT KAVRAMINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR

Hasan Gümüšođlu*

Özet

Ehl-i beyt, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile fertlerini ifade için kullanılmakla birlikte onun hanımlarının Ehl-i beyt'e dahil olup olmadığı konusunda Ehl-i sünnet ile İmamiyye Şiası arasında görüş ayrılığı meydana gelmiştir. İmamiyye, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i (r.a.) Ehl-i beyt kavramına dahil ettiği halde Ezvâc-ı mutahharât'ı (r.a.) onlar arasında saymamıştır. Ehl-i sünnet ise bu beş zatın yanı sıra Hz. Peygamberin hanımlarını da Ehl-i beyt'e dahil etmiştir.

Ehl-i sünnet, ashab-i kirama ve Ehl-i beyt'e sevgi ve hürmet gösterilmesi gerektiğini ifade etmekle birlikte onlara insanüstü vasıflar vermemiştir. İmamiyye ise ashabın rivayet ettiği hadislerin sahih olması için Ehl-i beyt'in rivayetine uygunluğunu şart gördüğü gibi, onların farklı bazı hususiyetlere sahip olduklarını iddia etmiş ve özellikle de imamların günahsız olduğuna inanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i sünnet, Şia, Ehl-i beyt, İmamet, Ezvâc-ı mutahharât.

The Meanings That Ehl-i Sunnah and Shia-Imamiyyah Attribute to The Concept of Ehl-i Bayt

Abstract

While the concept of Ehl-i Bayt is used to refer to the family members of the Prophet Muhammed (p.b.u.h), there has been a disagreement between Ehl-i Sunna and Shia Imamiyyah about the fact that whether the wives of the prophet (p.b.u.h) are members of Ehl-i Bayt or not.

* Yrd. Doç. Dr., Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (hasgumus@hotmail.com).

Shia-İmamiyyah has included the Prophet Muhammed (p.b.u.h), Ali, Hasan, Huseyn in the concept of Ehl-i Bayt, however, they haven't included the wives of the Prophet Muhammed in the concept. But Ehl-i Sunna has done so.

While Ehl-i Sunnah has stated the necessity of showing respect towards the Companions of the Prophet and towards Ehl-i Bayt, it has not given them some kind of superhuman features.

İmamiyya has regarded a hadith true and correct if it is compatible with the narrative of Shia and they have claimed that Ehl-i Bayt has some qualifications out of others and they have also believed in the fact that the Imams doesn't commit any sins.

Key Words: Ehl-i sunnah, Shia, Ehl-i Bayt, Imamah, the wives of the prophet.

Bir Kavram Olarak Ehl-i beyt

Ev halkı manasına gelen *Ehl-i beyt*, kişinin evde beraber yaşadığı, hanımları ve çocukları gibi aile fertlerini kapsar.¹ Müslümanlar arasında ise Ehl-i beyt denilince öncelikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ailesi anlaşılır ve Hz. Peygamberin hanımları, çocukları ve torunlarının yanı sıra, Hz. Ali de Ehl-i beyt'ten kabul edilir. Ayrıca bazı hadislerden² hareketle Ehl-i beyt'in sadaka almaları kendilerine haram kılınan kişilerden oluştuğu da söylenmiştir.³

Kur'ân-ı Kerim'de üç ayrı yerde geçen⁴ *Ehl-i beyt* ifadesi, Kasas suresindeki âyette⁵ mutlak olarak "aile ve ev halkı" manasında kullanılmıştır. Ahzap suresindeki ise Peygamber Efendimizin aile fertleriyle alakalıdır ve bir önceki âyet, "*Ey Peygamberin hanımları*"⁶ şeklinde olduğu için buradaki Ehl-i beyt tabiri ile Ezvâc-ı tahirât (Hz. Muhammed'in hanımları) kastedilmiştir. Nitekim dil bilimciler, "ehl" kelimesinin "tehhele" şeklinde tefa'ul babından kullanıldığı zaman "evlendi" manasına geldi-

¹ Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfü istilahâti'l-fünûn*, Beyrut ts, I, 87; Zebidî, Muhammed Murtaza b. Muhammed el-Hüseynî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, nşr. Ali Hilâlî, Kuveyt 1987, XXVIII, 41.

² Buhârî, "Zekat" 57, 60; Müslim, "Zekat" 161, 167; Ebû Dâvûd, "Zekat" 29.

³ Heytemî, Ahmed b. Hacer el-Mekkî, *es-Savâiku'l-muhrîka fi'r-redâi alâ ehlî'l-bida' ve'z-zendeka* nşr. Abdulvahhâb Abdüllatîf, İstanbul 1984, s. 142; Âlûsî, Şihâbüddin Mahmud, *Rûhu'l-meânî*, Beyrut 1998, XXII, 16.

⁴ Hûd, 11/73; el-Kasas, 28/12; el-Ahzâb, 33/33.

⁵ el-Kasas, 28/12.

⁶ el-Ahzâb, 33/32.

ğini belirtmişlerdir.⁷ Bu sebeple ez-Zemahşerî (535/1143), söz konusu âyetin Hz. Peygamberin hanımlarının Ehl-i beyt'e dâhil olduğunu açıkça beyan ettiğine dikkat çekmiştir.⁸

Hûd suresinde geçen *ehl-i beyt* ile Hz. İbrahim'in hanımı kastedildiğinden Ehl-i beyt tabirinin içine öncelikle bir erkeğin hanımının girdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kurtubî (671/1273), "Bu âyetin muktezasına göre bir erkeğin hanımları ehl-i beyttendir. Dolayısıyla bu âyet, peygamberlerin hanımlarının Ehl-i beyt'ten olduğuna delalet etmektedir. Bu itibarla Hz. Aişe ve Hz. Peygamberin diğer hanımlarının hepsi Ehl-i beyt'tendir"⁹ diyerek bu konuya açıklık getirmiştir. Şehâbeddin Mahmûd Âlûsî (1270/1854) ise bu âyetin, hanımın ehl-i beytten olduğuna delil teşkil ettiğini belirtmiştir.¹⁰ Fahreddin er-Râzî (606/1208) Ehl-i beyt kavramının içine kimlerin girdiği konusunda ihtilaf edildiğine işaret ettikten sonra "Evla olan Hz. Peygamberin evinde yaşamaları ve orada devamlı bulunmaları sebebiyle Hz. Peygamberin çocukları, hanımları, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'nin Ehl-i beyt'ten olmasıdır"¹¹ demiştir.

Ahzâb suresinin söz konusu âyetinde zamirin (küm) müzekker gelmesinden dolayı Sünnî âlimler, Hz. Peygamberin hanımlarının dışında çocukları gibi diğer aile fertlerinin de Ehl-i beyt'e dâhil olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in de Peygamber Efendimizle beraber yaşaması dikkate alınarak bu âyette geçen müzekker zamirinin onlara da şamil olduğuna dikkat çekilmiştir.¹²

Ehl-i sünnet, Ehl-i beyt tabirinin bütün Ezvâc-ı tahirâta şamil olduğunu söylemiştir. Zira ilgili âyetin siyak ve sibakına bakıldığında Ehl-i beyt ile kastedilenin en başta Resûl-i Ekrem'in hanımlarının olduğu anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnet, Peygamber Efendimizin hanımlarına ilaveten

⁷ Râğıb el-İsbehânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, İstanbul 1986, s. 38; Zebidî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, XXVIII, 41.

⁸ Zemahşerî, Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, nşr. Adil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Riyad 1998, V, 67

⁹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 2006, XI, 170.

¹⁰ Âlûsî, *Râhu'l-meânî*, XII, s. 101.

¹¹ Râzî, Fahreddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1981, XXV, 210.

¹² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII, 146; Heytemî, *es-Savâiku'l-muhrîka*, s. 141.

çocuklarını, damatlarını ve torunlarını da onunla olan beraberliğinden dolayı Ehl-i beyt'ten kabul ettiği¹³ gibi Peygamber Efendimizin "Selman bizden, Ehl-i beyt'ten dir"¹⁴ buyurmasını dikkate alarak Hz. Selman'ı da Ehl-i beyt'in içinde saymıştır.¹⁵

Şîi müfessirlerden Ebû Ali et-Tabersî (548/1154) ve Tabâtabâi (1904-1981), Ehl-i beyt kelimesini sadece beş zata (Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali) delalet ettiğini ve onların bu âyetle diğer insanlardan farklı hususiyetlere sahip olduklarının anlaşıldığını söylemiştir. Tabersî ve Tabâtabâi ayrıca bu âyetle Ehl-i beyt tabirinin şamil olduğu beş zatın ismet sıfatına sahip bulduklarının sabit olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁶ Tabâtabâi, ilgili âyette müzekkerler için kullanılan *küm* zamirinin gelip, müennes için kullanılan *künne* zamirine yer verilmemesinden dolayı Ehl-i beyt tabirinin Hz. Peygamber'in hanımlarına mahsus olmayıp, başkalarının da buna dahil olduğunu belirtmiştir.¹⁷

Şîa, Ahzâb suresinin ilgili âyetinin Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.a.) hakkında nazil olduğunu iddia ederek¹⁸, Hz. Peygamber'in hanımlarını, kirlerden temizlenen ve günahlardan arındırılan Ehl-i beyt'ten kabul etmemiştir. Tabâtabâi, ilgili âyetleri bir bütün olarak değerlendirmemiş ve bu vasıfların Hz. Peygamberin hanımlarına şamil olmadığını söyleyerek, söz konusu âyetin sadece Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i içine aldığı iddia etmiştir.¹⁹

Elmalı Hamdi Yazır (1878-1942), Şîa'nın bu iddiasının Arapçanın dil kaideleri ve kelamın söylenildiği yer itibarıyla mümkün olmadığını açıklayarak şöyle demiştir:

¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXV, 210, Kurtubî, *el-Câmi'li-ahkâmi'l-Kur'an*, XVII, 146.

¹⁴ et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir, *Târihu'r-rusul ve'l-mülük*, Kahire ts, II, 568.

¹⁵ İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn, *Fütühâtü'l-Mekkiye*, nşr. Osman Yahya-İbrahim Merkûr, Kahire 1985, III, 231.

¹⁶ et-Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. el-Hasen, *Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 2006, VIII, 120; et-Tabâtabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1997, XVI, 316-9.

¹⁷ et-Tabâtabâi, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'an*, XVI, 316.

¹⁸ el-Kummî, İbn Babeveyh Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *el-İmâme ve't-tebsire*, Kum 1985, s. 47; et-Tabâtabâi, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'an*, XVI, 317.

¹⁹ et-Tabâtabâi, *el-Mizan fi tefsiri'l-Kur'an*, XVI, 317.

“Kelâm, Peygamberin hanımlarına hitap etmekte olduğu için Ehl-i beyt'ten ilk evvel akla gelen onlardır. Lakin muradın yalnız onlar olmadığı anlatılmak için müzekker zamiri olan “küm” ile hitap edilmiştir. Zira ilm-i usûlde malum olduğu üzere cem'-i müennes sıgası yalnız müenneslere mahsus olduğu halde cem'-i müzekker sıgası ihtilat halinde erkeğe ve kadına tağliben şamil olur. Demek ki Ehl-i beyt denilince Peygamberin zevceleriyle (eşleri) beraber evladına, erkek ve kadın olsun ona hususi mensubiyeti bulunanlara dahi şamil olduğunu anlatmak üzere “Ey Peygamberin aile fertleri, şüphesiz Allah sizden kirleri giderip sizi tertemiz yapmak ister ...” buyrulmuştur.”²⁰

Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'nin (r.a.) Hz. Peygamberin evinde büyümesi ve Hz. Fatıma ile birlikte yaşaması dolayısıyla özel bir mensubiyet elde etmiş bulunduğundan Ehl-i beyt'ten olduklarından şüphe bulunmamaktadır. Ancak Şia'nın Hz. Fatıma'yı Ehl-i beyt'ten kabul ettiği halde onun annesi Hz. Hatice'yi göz ardı etmesi, Hz. Aişe başta olmak üzere Ezvâc-ı mutahharâtı, Ehl-i beyt'ten saymaması Kur'an ve Sünnet'te yer alan Ehl-i beyt anlayışı ile uygunluk arz etmemektedir.

Ehl-i beyt'e kimlerin dahil olacağı konusunda ihtilaf edildiğini belirten Kurtubî, bir kısmının sadece Hz. Peygamber ile aynı meskeni paylaşan hanımlarını buna dahil ettiğini, bir kısmının, özellikle Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) Ehl-i beyt'ten saydığını belirttikten sonra ilgili âyetten; Hz. Peygamberin hanımlarının ve onların dışında diğer yakınlarının Ehl-i beyt'ten olduğunun anlaşıldığını söylemiştir.²¹

Âlûsî ise Ehl-i beyt kelimesinin geçtiği âyetin öncesinde Ezvâc-ı mutahharâta hitab edilmesi sebebiyle Ehl-i beyt'ten maksadın öncelikle Hz. Peygamberin hanımları olduğunu belirtmiştir. Âlûsî, ayrıca *beyt*'in ev manasına geldiğini hatırlatıp, Hz. Peygamberin, hanımlarının evlerinden başka evinin bulunmadığına dikkat çekmiş ve “ev sakinleri” denilince en başta o evlerde bulunun hanımların anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.²²

Ahzâb suresinin “Ey Ehl-i beyt! Allah sizden ricsi (kusur, çirkin ve günahı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor” mealindeki âyet, rivayete göre Ümmü Seleme'nin (r.a.) evinde nazil olmuştur. Resûlullah (s.a.v.)

²⁰ Elmalı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts. VI, 325.

²¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, XVII, 146.

²² Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, XXII, s. 13.

Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) abasının altına alarak, “*Allahım bunlar benim Ehl-i beytimdir, onları günahlardan temizle*” diye dua etmiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.a.) “Ben de onlarla beraber miyim?” diye sormuş, Peygamberimiz de (Sen zaten kendi yerindesin, sen hayırdasın” buyurmuştur.²³

Hz. Muhammed'in (s.a.v) Ehl-i beyt tabirini hanımlarını da içine alacak şekilde kullandığını biliyoruz. Mesela, Resûlullah Efendimiz (s.a.v.), Zeyneb bint Çahş ile evlendiği zaman vermiş olduğu ikramdan sonra Hz. Aişe'den başlayarak diğer hanımlarının odalarına gitmiş ve “es-selâmu aleyküm ehle'l-beyt ve rahmetullâh (Ey Ehl-i beyt! Allah'ın selam ve rahmeti üzerinize olsun)”²⁴ şeklinde hepsine ayrı ayrı selam vermiştir.

“Âl” kelimesi de, Âl-i Muhammed, Âl-i Nebi ve Âl-i Resûl şeklinde ifade edildiğinde genel olarak Ehl-i beyt'e paralel bir manayı ifade etmektedir. Âl kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de toplum üzerinde etkili olan ve itibar sahibi iyi veya kötü meşhur kimselere izafet yapılarak (Âl-i Fir'avn, Âl-i İmrân, Âl-i Ya'kûb gibi) ve bu kimselerin, taraftarı, kavmi ve yakın çevresi manasında kullanılmıştır. Genel manada Ehl-i beyt kelimesinden Peygamber Efendimizin aile efradı anlaşılırken, Âl-i Muhammed ifadesi, onun getirdiği esasları kabul eden bütün Müslümanları içine almakta ve Ümmet-i Muhammed'in hepsini kapsamaktadır.²⁵ Nitekim Ca'fer-i Sâdık, Hz. Muhammed'in şeriatının şartlarını yerine getiren herkesin Âl-i Muhammed'den olduğunu beyan etmiştir.²⁶

Âl kelimesinin bir kimsenin kavmi, tabileri ve dinî mensupları için kullanıldığını belirten Kurtubî, Âl-i Resûl'ü şu ifadelerle açıklar: “Gerek kendi asrında gerekse kendisinden sonra onun (Hz. Muhammed) dini ve milleti üzerine olan kimsedir. Böyle bir kimse ister onun nesebinden olsun isterse olmasın müsavidir. Onun dini ve milleti üzerine bulunmayan kimse ise onun nesebinden ve yakınından olsa bile onun âlinden ve ehlinde değildir. “Firavun'un âlini suda boğduk”²⁷ ve “Firavun'un âlini

²³ Tirmizi, “Menâkıb” 32.

²⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 33/8.

²⁵ Râzî, *Mefâtilu'l-gayb*, XXVII, 167; Heytemî, *es-Savâiku'l-muhrika*, s. 144.

²⁶ el-İsbehânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, s. 37-8.

²⁷ Enfal, 8/54.

azapların en şiddetlisine sokun (denilecektir)”²⁸ âyetlerini, delil getiren Kurtubî, buradaki âl ile Firavun’un dinine inananların kastedildiğini, zira Firavun’un oğlu ve kızı gibi yakınının olmadığını belirtmiştir. Kurtubî, aynı şekilde Ebû Leheb ve Ebû Cehil’e “Hz. Peygamberin ehlinden ve âlinden değildir” denildiğine dikkat çekerek²⁹ Hz. Peygambere iman etmeyen onun âlinden ve ehlinden olmayacağını ifade etmiştir.

Genel manada Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sünnetine tabi olan Âl-i Muhammed’den olduğu gibi onun getirdiği İslâm’ı kabul etmeyen Ebû Leheb gibi kimseler Peygamberimizin akrabasından olsa da onun ehlinden değildir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Hz. Nuh’un iman etmeyen oğlu için “*Ey Nuh o senin ehlinden değildir*”³⁰ buyrulmuştur.

Ehl-i Beyt’in Önem ve Değeri

Kur’an-ı Kerim’de “*Peygamber (s.a.v.), müminlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun hanımları da müminlerin anneleridir*”³¹ buyrulmasından dolayı Zemaşerî, bütün Müslümanların Hz. Muhammed’i (s.a.v.) kendilerine tercih etmeleri ve Ezvâc-ı mutahharâta hürmet ve tazimde bulunmaları gerektiğine dikkat çeker.³² Bir başka âyette ise Allah Teâlâ, Peygamberi Hz. Muhammed’e salât ederek onun şanını yüceltmış³³ ve “*Muhakkak Allah ve melekleri Peygamberine salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona tam manasıyla salât ve selâm ediniz*”³⁴ buyurmuştur. Salât’ın, Allah’tan olduğu zaman rahmet, meleklerden olduğu zaman istiğfar, müminlerden olduğu zaman ise dua manasına geldiği ifade edilmiştir.³⁵ Allah Teâlâ’nın Peygamberine salâtta bulunarak onu ta’zim etmesi, onun şeriatını kıyamete kadar bâki kılması, âhirette ona makam-ı mahmûdu ve ümmetine şefaathet vermesi şeklinde anlaşılmıştır.³⁶ Bu çerçevede ona nispeti olan her şeyin, dolayısıyla onun âl ve ashabının da şanı yüceltilmiş olmaktadır.

²⁸ Gâfir (Mü’min), 40 /46.

²⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 81.

³⁰ Hûd, 11/46.

³¹ Ahzâb, 33/6.

³² Zemaşerî, *el-Keşşâf*, V,50.

³³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 25/228, Âlûsî, *Ruhu’l-meâni*, XXII, s. 75.

³⁴ Ahzâb, 33/56.

³⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, XVII, 214; Âlûsî, *Ruhu’l-meâni*, XXII, s. 77.

³⁶ Âlûsî, *Ruhu’l-meâni*, XXII, s. 76

“Ey iman edenler! Siz de tam manasıyla ona salât ve selâm ediniz” âyeti geldiğinde ashâb-ı kiram, Peygamber Efendimize (s.a.v) kendisine nasıl salât edeceklerini sormuş o, kendisine salâtın yanında âline de salât getirilmesini önemli bularak salâtın şu ifadelerle yapılmasını istemiştir:

“Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed’in âline salât et. İbrahim’e ve İbrahim’in âline salât ettiğin gibi. Doğrusu Sen her çeşit hamde layıksın ve yücesin. Allah’ım! Muhammed’i ve Muhammed’in âlini mübarek kıl. İbrahim ve âlini mübarek kıldığın gibi. Doğrusu Sen her türlü hamde layıksın ve yücesin.”³⁷ Peygamber Efendimizin bu açıklamasını dikkate alan Müslümanlar namazlarda Hz. Muhammed (s.a.v.) ile beraber onun âline salât getirir.

Kur’an-ı kerim’de “De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar kesata uğramasından korktuğunuz ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah ve Resulü’nden daha sevgili geliyorsa, Allah’tan bir emir gelinceye kadar bekleyin, Allah fâsık topluluğu doğru yola iletmez”³⁸ buyrulur Allah ve Resulü’nün sevgisinin her şeyin üstünde tutulması istenmiştir.

Fahr-i Kâinât, bir hadis-i şeriflerinde “Çocuklarımızı üç haslet üzere yetiştiriniz: Peygamber sevgisi, Ehl-i beyt sevgisi ve Kur’ân kıraati...”³⁹ buyurarak, Ehl-i beyt sevgisinin bütün çocuklara öğretilmesini istemiştir. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca Hac esnasında Arefe günü “Ey insanlar! Size, kendilerine sıkı bir şekilde tutunduğunuz takdirde benden sonra asla dalaletle düşmeyeceğiniz iki şey bıraktım: Allah’ın Kitabı ve benim itretim(zürriyetim), Ehl-i beytim”⁴⁰ buyurmuştur.

Kadı İyaz (544/1149), Hz. Muhammed’e muhabbet beslemenin ve onun hukukuna riayet etmenin bütün ümmete farz olduğu konusunda yukarıdaki âyetin kâfi geldiğini belirtmekle birlikte şu hadis-i şerifi zikreder: “Sizden birinize ben, annesinden babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevimli olmadığım müddetçe (tam) iman etmiş olamaz.”⁴¹ Kadı İyaz “bir kişi birini severse onun esaslarına muvafakat eder, değilse sevgisinde sadık olmaz” der. O, sevmenin alametinin Resûlullah’ın sünneti-

³⁷ Buhârî, Tefsiru Sûre”, 33/10; Tirmizi, “Tefsiru’l-Kur’ân”, 34.

³⁸ Tevbe, 9/24

³⁹ el-Münâvî, Muhammed Abdurraûf, Feyzü’l-kadîr şerhu’l-Câmiu’s-sağîr, Beyrut 1994, I, 225

⁴⁰ Tirmizi, “Menâkıb”, 32.

⁴¹ Buhârî, “İman” 8; Müslim, “İman” 69,70.

ne tabi olmak, bolluk ve darlık anında onun emirlerine uyup, yasaklarından kaçınmakla olduğunu ifade etmiş ve Ehl-i beyt ile ashabın tamamını sevmeyi, Hz. Muhammed'i sevmenin bir gereği olarak görmüştür.⁴²

Muhyiddin İbnü'l-Arabî (638/1240), Ehl-i beyt'e sadece temiz ve mukaddes vasıfların izafe edilebileceğini açıklayarak, Hz. Fatıma evladının yanı sıra Hz. Selman ile alakalı hadis-i şerifi zikrederek onun da Ehl-i beyt'ten olduğunu söylemiştir.⁴³

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Müslümanların Ehl-i beyt'e gösterdikleri hürmet ve muhabbet konusunda bazı örnekler vermek istiyoruz.

Hz. Ebû Bekir, bir gün ikindi namazını kıldırdıktan sonra Hz. Ali ile beraber giderlerken çocuklarla oynayan Hz. Hasan'ı görür. Hz. Ebû Bekir onu tutup kaldırır ve omzuna koyar ve "Babasına değil dedesine benzeyen çocuk" diyerek ona iltifat eder, Hz. Ali ise bu esnada onlara bakıp gülmüştür.⁴⁴ "Nebi Aleyhisselam'ın yakınlarına sıla-ı rahimde bulunmak, bana kendi yakınlarıma sıla-ı rahimde bulunmaktan daha sevimli gelir"⁴⁵ diyen Hz. Ebu Bekir, Ehl-i beyt'e büyük değer verdiği gibi Müslümanlara da "Muhammed'e (s.a.v.) olan muhabbet ve hürmetinizi onun Ehl-i beyt'ine karşı da gösteriniz"⁴⁶ demiştir.

Hz. Ömer de Ehl-i beyt'e büyük sevgi ve hürmet göstermiştir. Oğlu Abdullah'a tahsisattan üç bin hisse, Usâme b. Zeyd'e ise üç bin beş yüz hisse verince oğlu bu fazlalığın sebebini sorduğunda Hz. Ömer: "Çünkü Usame'nin babası senin babandan, Resûlullah'a (s.a.v.) daha sevimliydi. Usame de Resûlullah'a senden daha sevimidir. Resûlullah'ın sevdiğini kendi sevdiğime tercih ettim"⁴⁷ cevabı vermiştir. Hz. Ömer, ayrıca Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Bedir ashabından saymış ve Bedir ehline verilen hisseden onlara da tahsis etmiştir.⁴⁸

⁴² Kadı Ebülfazl İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rifi hukuki'l-Mustafa*, Beyrut ts., II, 18, 24, 26.

⁴³ İbnü'l-Arabî, *Fütühâtü'l-Mekkiye*, III, 230.

⁴⁴ Buhârî, "Fedâilü Ashâbi'n-Nebî" 22; ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, nşr. Şuayb el-Arnaut, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1996, III, 249.

⁴⁵ Kadı İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rifi hukuki'l-Mustafa*, II, 49.

⁴⁶ Buhârî, "Fedâilü Ashâbi'n-Nebî" 22.

⁴⁷ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 51.

⁴⁸ Zehabî, *Siyer*, III, 266, 285.

Bir gün Zeyd b. Sabit'e (r.a.) binmek üzere hayvanı getirildiğinde Abdullah b. Abbas (r.a.) gelip hayvanı özengesinden tutarak onun binmesine yardım etmek istemişti. Bundan hayâ eden Hz. Zeyd ise ona "Ey Resûlullah'ın amcasının oğlu öyle yapma" deyince, Abdullah b. Abbas (r.a.) : "Biz âlimlerimize böyle hürmet gösteririz" demiştir. Bunun üzerine Zeyd, Abdullah b. Abbas'ın elini öpmüş ve "Biz de Ehl-i beyt'e böyle hürmet göstermekle emir olunduk"⁴⁹ diye karşılık vermiştir.

Abdullah b. Abbas'a "Ashab-ı kiram arasında önceden meydana gelen olaylar hakkında ne dersiniz?" denilince o, ileri geri konuşmayı doğru bulmamış ve Allah Teâlâ'nın dediği gibi derim diyerek⁵⁰ şu mealdeki âyet-i kerimeyi okumuştur:

*"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutma..."*⁵¹

Müslümanların Ehl-i beyt'e olan sevgi ve hürmeti tâbiîn devrinde de devam etmiş; Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz Ehl-i beyt'ten Abdullah b. Hasan'ın bir ihtiyacı için kendisine geldiğini görünce şöyle demiştir: "Bir ihtiyacın olduğunda ya bana birisini gönder vereyim veya bana bildir. Zira ben seni kapımda görmek hususunda Allah'tan haya ederim."⁵²

İmâm-ı Âzam, Ehl-i beyt'e karşı derin bir sevgi besleyerek onları desteklemiş ve onlara yapılan haksızlıklara karşı çıkmıştır. Bir taraftan Muhammed el-Bâkır ve Cafer-i Sâdık gibi Şiîlerin yanı sıra Sünnîler tarafından da kendilerine büyük değer verilen zatlarla görüşüp onlardan istifade eden Ebu Hanîfe (r.h.), diğer taraftan da "Biz sahâbenin her birini ancak hayırla anarız"⁵³ diyerek sahâbe ve Ehl-i beyt'i beraberce sevmenin önemini göstermiştir. İmâm-ı Âzam'ın Ehl-i beyt'e olan sevgisi onu, ashab-ı kirama ithamlarda bulunun *Gulât-ı Şîa* ve Şiî fikirler ile mücadele

⁴⁹ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 50.

⁵⁰ Bâkîllânî, Kâdı Ebû Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *el-İnsâf fimâ yecibü i'tikâduh ve lâ yecûzü'l-cehl bih*, nşr. M. Zâhid el- Kevserî, Kahire 1993, s. 69.

⁵¹ el-Haşr, 59/10

⁵² Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 49; eş-Şeblencî, Mü'min b. Hasan Mü'min, *Nâru'l-ebşâr fi menâkib-i Âl-i beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr*, Beyrut 2005, s. 272.

⁵³ İmam-ı Âzam, *el-Fıkhü'l-ekber*, nşr. Mustafa Öz, İstanbul 1992, s. 4.

etmekten alıkoymamıştır.⁵⁴ O, Ehl-i beyt sevgisi ile Şîî görüşlerin birbirinden farklı olduğunu göstermiştir.

İmam Şâfiî ise “Âl-i Muhammed’i sevmek Rafizîlik ise insanlar ve cinler şahit olsun ki ben rafiziyim” diyerek Ehl-i beyt’i sevmenin önemi-ne dikkat çekmiştir.⁵⁵ Abdulkâhir el-Bağdâdî (429/1037) ise Ehl-i sünnet’in ashab-ı kiram ve tâbiüne (selef-i salihîn) hürmet ve sevgi gösterilmesi konusunda ittifak ettiğini belirttikten sonra Ehl-i Sünnet’in Hz. Peygamber’in bütün hanımlarına mutlak manada hürmet ve dostluğu (muvâlât) zorunlu gördüğünü ifade etmiştir. Bağdâdî, aralarında Şia tarafından imam kabul edilen Ehl-i beyt mensuplarının da bulunduğu zâtların Ehl-i sünnet tarafından da dost görüldüğüne dikkat çekmiştir. O, Mu’tezile ve Rafizîlere meyletmeyen ve temiz atalarının yolundan giden Evlâd-ı Ali’ye Ehl-i sünnet’in her devirde aynı sevgi ve hürmet gösterdiğini söylemiştir.⁵⁶

Tarih boyunca “Fatıma benden bir parçadır, onu üzen beni üzmüş olur”⁵⁷ hadis-i şerifini esas alan Müslümanlar, Evlâd-ı Fatıma’yı da Hz. Peygamberden bir parça gibi kabul etmişlerdir. Onlar, Ehl-i beyt neslinin şerefli insanlar olduğuna inanmışlar ve onlara eziyetin Hz. Peygambere varacağına düşünerek, Ehl-i beyt’e hürmet, tazim ve ihsanda geri kalınmaması gerektiğini düşünmüşlerdir.⁵⁸

Kadı İyâz, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) tazim ve hürmet edilmesi hususunun Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabit olduğunu söyler. Allah Teâlâ’nın kitabında Hz. Peygambere eziyeti haram kıldığını ifade eden⁵⁹ Kadı İyâz, “Şüphesiz Allah ve Resulüne eza verenlere Allah, dünyada ve âhirette lanet etmiş ve onlar için şiddetli bir azap hazırlamıştır”⁶⁰ âyetini hatırlatır. Abdulvehhâb Şârânî (973/1565) de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) zürriyetine kıyamete kadar muhabbet etmenin vacib olduğunu açıklamıştır.⁶¹ Âlusî,

⁵⁴ Muhammed Ebû Zehra, *Ebu Hanîfe*, trc. Osman Keskiöglü, Ankara 2005, s. 36.

⁵⁵ Râzî, *Mefâtilu’l-gayb*, XXVII,167; Âlusî, *Ruhu’l-meâni*, XXV, s. 32.

⁵⁶ Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tahir et-Temimî, *el-Fark beyne’l-fırak*, Beyrut 1990, s. 360-1.

⁵⁷ Buhari, “Fedâilü ashâbi’n-Nebî” 29.

⁵⁸ Heytemî, *es-Savâiku’l-muhrîka*, s. 173; eş-Şeblencî, *Nûru’l-ebşâr*, s. 273-4.

⁵⁹ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 211.

⁶⁰ Ahzâb, 33/57.

⁶¹ Şârânî, *Abdulvahhâb b. Ahmed, el-Yevâkîd ve’l-cevâhir*, Kahire 1959, II, 78.

“Allah’ın Resulüne eziyet edenler için elem dolu bir azap vardır”⁶² âyetinin tefsirinde Hz. Peygamberin vefatından sonra da onun ebeveyni hakkında layık olmayan şeyleri konuşmanın veya Ehl-i beyt’e eziyet etmenin Fahr-i kâinat’a eziyet olacağına dikkat çekmiştir.⁶³

Kadı İyâz, Resûlullâh’ı (s.a.v.) kötülemenin (seb veya şetmi) ona eza vermek olacağına dikkat çeker ve Hz. Peygamberin soyuna eziyet etmenin de aynı şekilde ona eza vereceğini belirtir. O: “Nebi Aleyhis-selâm’a küfreden (seb), onu ayıplayan, kendisine, soyuna, dinine veya ona mahsus vasıflardan birine eksiklik ve kusur nispet eden... ona sebetmiş olur”⁶⁴ diyerek Ehl-i beyt’e verilen sıkıntının Hz. Peygamberi üzeceğini ifade eder.

İbnü’l-Arabi, Ehl-i beyt’in şerefının esas olarak âhirette tezahür edeceğini ve onlardan birisi dünyada günah işleseler bile âhirette mağfûr (bağışlanmış) olarak haşır olunacağını belirterek şöyle der: “Her Müslüman için lazım gelen şey *“Allah, Ehl-i beyt’ten her türlü kötülüğü gidermek ve onları tertemiz yapmak ister”* âyetinde Allah Teâlâ’yı tasdik ederek, Ehl-i beyt’ten sadır olan her şeyi Allah Teâlâ’nın affettiğine inanmaktır. Allah Teâlâ’nın kendilerinin temiz olduğuna ve her türlü kötülüğü giderdiğine şahitlik ettiği Ehl-i beyt’ten birisinin yaptığı amellerden dolayı, bir Müslümanın onları günah işleyen kimselerden sayması doğru olmaz. Zira onlara Allah’ın yardımı sebkât etmiştir.”⁶⁵

Fahreddin Râzî *“İşte bu Allah’ın salih amel işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (tebliğ vazifesine) karşılık sizden akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum”*⁶⁶ âyetinin tefsirinde: “Bize tevâtür yoluyla naklolunmuştur ki Hz. Peygamber; Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i severdi. Bu sebeple onları sevmek ümmetin her ferdi üzerine vacibtir” demiştir. Râzî ayrıca namazda teşehhüdün sonunda Âl-i Muhammed’e dua edilmesinin önemine işaret ederek, bunun bir başkasının ehli için yapılmadığını belirtir ve bu şekilde Âl-i Muhammed’e tazim edildiğine dikkat çeker. Râzî, “Bu âyet (Şûrâ, 23) Âl-i Muhammed’e ve ashaba muhabbetin vacip olduğuna delalet eder. Bu ise

⁶² Tevbe, 9/61.

⁶³ Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, X, 128.

⁶⁴ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 214.

⁶⁵ İbnü’l-Arabi, *Fütühâtü’l-Mekkiye*, III, 231.

⁶⁶ Şûrâ, 42/23

sadece Hz. Peygamberin ehlini ve ashabını topluca seven Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'ın görüşüdür"⁶⁷ diyerek Ashab-ı kiram ile Ehl-i beyt'i beraber sevenin sadece Ehl-i sünnet olduğunu hatırlatır.

İmâm-ı Rabbânî'nin babası Şeyh Abdülahad, ashabı-ı kiramın faziletini ve önemini bildiğinden onlara hürmet gösterir ve Ehl-i beyt'e karşı büyük muhabbet taşırdı. O, bu muhabbetin hüsn-i hâtime (güzel bir ölüm yani imanlı olarak vefat etmek) ile bu dünyadan gitmede büyük tesirinin olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Ehl-i beyt'i ve ashabı beraber sevmenin ve onları örnek almanın kişiyi saadete ulaştıracağını belirten İmâm-ı Rabbânî, Ehl-i beyt'i sevdiğini iddia ettiği halde bir kısım sahabeyi kötüleyen Şîa'nın tavrını doğru bulmaz.⁶⁹

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Ehl-i beyt'i sevmenin sadece Şîilere mahsus olmadığı, tarih boyunca genel manada Sünnî Müslümanların Ehl-i beyt'i layıkıyla sevmek ve hürmet etmek hususunda gereken hassasiyeti gösterdikleri söylenebilir. Nitekim Âlûsî, Resûlullah'a (s.a.v.) yakınlık ciheti arttıkça muhabbet ve hürmetin de artması gerektiğini söyleyerek, Ehl-i beyt'e hürmet ve tazim hususunda Hz. Peygamber'in en yakınında bulunanlara daha fazla itibar edilmesi gerektiğine dikkat çeker ve bu konuda insanların gereken hassasiyeti göstermediğini ifade eder.⁷⁰

İbnü'l-Arabî, Ehl-i beyt'in şeriatın hukuka taalluk eden hususlarını eda etmesinin önemini belirtirken Hz. Peygamberin bunlara riayet ettiğini hatırlatır ve "Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsa elini keserim" hadis-i şerifini zikreder. Bununla birlikte İbnü'l Arabî, bir Müslümanın, Ehl-i beyt'ten gelen şeyleri rıza ve teslimiyetle karşılamasını, hoşuna gitmeyen şeylere ise sabretmesinin daha doğru olacağını söyler.⁷¹ Kadı İyâz da Ehl-i beyt'e, Hz. Peygamberin hanımlarına ve ashabına sebbetmenin (küfretmenin) haram kılındığına ve bunu işleyenlerin lanetlenmiş kişiler olduğuna dikkat çeker.⁷²

⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXVII,167.

⁶⁸ Nedvî, Ebu'l-Hasan Ali el- Hüseyinî, *el-İmâm es-Serhindî hayâtuh ve âmâluh*, Kuveyt 1994, s. 120.

⁶⁹ İmâm-ı Rabbânî, Serhendî, *Mektûbât*, İstanbul, ts. I, 71.

⁷⁰ Âlûsî, *Ruhu'l-meâni*, XXV, s. 32

⁷¹ İbnü'l-Arabî, *Fütühâtü'l-Mekkiye*, III, 235.

⁷² Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 308.

Peygamber Efendimizin soyundan gelenlere aralarında bir ayrım gözetmeksizin büyük hürmet ve muhabbet besleyen Müslümanlar, onları seyyid ve şerif kabul ederek sadece hayırla yâd etmiştir. Yusuf Has Hâcib'in (470/1077) asırlarca önce yazılan şu ifadeleri özellikle Müslüman Türkler tarafından geniş karşılık bulmuştur:

“Hizmetkârlardan başka ve Bey'in adamlarının dışında, münasebette bulunacak kimseler şunlardır: Biri Peygamber'in neslidir; bunlara hürmet edersen, devlet ve saadete kavuşursun. Bunları pek çok ve gönülden sev. Onlara iyi bak ve yardımında bulun. Bunlar Ehl-i beyt'tir, Peygamber'in uruğu(nesli)dur. Ey kardeş! Sen onları, sevgili Peygamber hakkı için sev. Ağızlarından yakışsız bir söz çıkmadıkça, onların içini-dışını ve aslını-esasını araştırma.”⁷³

İslâm'ı kabul etmelerinden itibaren Türklerin, Ehl-i beyt'e ve Kerbela şehitlerine her zaman büyük hürmet göstermelerinin Şiilikle veya Şia'nın Ehl-i beyt anlayışıyla bir alakası bulunmamaktadır. Zira Müslüman Türkler arasında Ehl-i Beyt anlayışının Şii bir renk kazanması Safevilerin, özellikle de Şah İsmail'in propagandalarından sonra olmuştur.⁷⁴

Ehl-i Sünnet, Ehl-i beyt'e muhabbet ve hürmeti önemli gördüğü gibi Ehl-i beyt dahil Hz. Peygamberin bütün sahabilerine kötü söz ve sıfat kullanmaktan men etmiş, onları kötölemenin Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet olacağından hareketle bundan kaçınmıştır.⁷⁵

Bir âyette “Şüphesiz Allah ve Resulüne eziyet edenlere Allah, dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır”⁷⁶ buyrulur Hz. Muhammed'e (s.a.v.) eziyet etmek, onu incitmek yasaklanmış ve ona eziyetin gerek sözlü gerekse fiili olsun⁷⁷ karşılığının büyük bir azap olacağı beyan edilmiştir. Peygamber Efendimizin âl ve ashabını kötölemenin de ona bir eziyet olacağında şüphe bulunmamaktadır.

Ebû Bekir el-Bâkillânî (403/ 1085), ümmetin en hayırlısının Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashabı, onların da en hayırlısının Hulefâ-yı raşidîn (ilk dört halife) olduğunu belirttikten sonra şöyle devam eder: “Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) Ehl-i beyt'inin faziletini ikrar ederiz. Ayrıca Allah ve

⁷³ Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara 1988, s. 313.

⁷⁴ Irène Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, İstanbul 2011, s. 188.

⁷⁵ Teftazânî, Sa'du'd-dîn Mes'ud b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid*, Dersââdet 1326, s. 11.

⁷⁶ Ahzâb, 33/57.

⁷⁷ Kurtubî, *Ahkâm*, XVII, 223.

Resul'ünün vasıfladığı şekilde Hz. Peygamberin hanımlarının (r.ah.) faziletini ve müminlerin anneleri olduğunu itiraf ederiz. Onların hepsi hakkında ancak hayır olanı söyleriz. Kitap ve Sünnet'te onların faziletini açıklayan, onları medh ü sena eden naslar bulunduğu için onlara veya onlardan birisine dil uzatanı (taan edeni) bidat, dalalet ve fık sahibi olarak görürüz. Kim onları bunun dışında anarsa o kişi, Kitap ve Sünnet'e muhalif olduğu için fâsık olur ve biz bundan Allah'a sığınırız."⁷⁸

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Ehl-i Sünnet, Ehl-i beyt ve ashaba beraberce hürmet gösterilmesini ve onların sadece hayırla yâd edilmesini önemli görmüş, hatta bunu Ehl-i Sünnet'in önemli bir şiarı olarak kabul etmiştir.⁷⁹

İmâm-ı Rabbânî, Resûlullah'ın (s.a.v.) bir hadislerinde Ehl-i beyt'ini Nuh'un (a.s.) gemisine benzeterek *ona binenlerin kurtulduğunu ondan geri kalanların ise helak olduklarını* ifade ettiğini ayrıca bir başka hadisinde ise *ashabını kendisiyle hidayete ulaşılan yıldızlara benzettiğine*⁸⁰ dikkat çeker. İmâm-ı Rabbânî, bazı âlimlerin bu teşbihler arasındaki alakaya işaret edip, gemiye binenlerin helakten emin olmak için yıldızları gözetlemesi ve takip etmesi gerektiğini söylediklerini belirtir. Zira yıldızlara bakıp, onları takip etmeyen bir gemi hedefine ulaşamayıp helak olacaktır. İmâm-ı Rabbânî bu açıklamalarıyla Ehl-i beyt ile ashap arasında ayırım yapmanın özellikle Ehl-i beyt'e muhabbet beslediğini söylediği halde ashapı kötülemenin tutarsızlığına dikkat çeker.⁸¹ Ehl-i sünnet, aralarında meydana gelen ihtilafların ictihat farklılıklarından kaynaklandığını söyleyip, Ehl-i beyt'i de içine alan sahâbeye dil uzatılmayacağını belirtmiştir.⁸²

⁷⁸ Bâkılânî, *el-İnsâf fîmâ yecibü i 'tikâduh ve lâ yecüzü'l-cehl bih*, s. 68.

⁷⁹ İsfehânî, Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, Medine 1988, I, 106-7; Neseî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed, *Tebsiratu'l-edille fi usûli'd-dîn*, nşr. Claude Salâme, Dimaşk 1993, II, 890.

⁸⁰ Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ'*, Kâhire 1351,I, 132; el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmiu's-sağîr*, I, 209. Aynı hadis-i şerifler ve benzer izahlar için bkz: Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXV, 218, XXVII,168; Âlûsî, *Ruhu'l-meâni*, XXV, s. 32

⁸¹ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 71.

⁸² Neseî, *Tebsiratu'l-edille*, II, 890; Teftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s. 187; *Şerhu'l-Makâsîd*, nşr. Abdurrahman U meyrâ, Beyrut 1989, V, 303; İmâm-ı Rabbânî, *a.g.e.*, I, 94.

Şîa'nın Ehl-i Beyt'e Bakışı

Şîa'nın, Ehl-i beyt'e farklı bir önem atfettiğine dair iddialar, Şîi kaynaklarda ilk dönemlere kadar götürülmektedir. Hicrî üçüncü asırda yaşayan ve Şîa'nın önde gelen âlimlerinden olan Nevbahtî'nin belirttiğine göre Abdullah b. Sebe⁸³, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman başta olmak üzere ashab-ı kiramı kötüleyip, onlardan teberri (uzaklaşma) eden ilk kişidir. Hz. Ali, söz konusu iddiaları İbn Sebe'nin kendisine sormuş o da bunları ikrar edince, onun öldürülmesini istemiştir. Hz. Ali'nin etrafındakiler: "Ey Emîru'l-müminîn! Ehl-i beyt'e sevgiye, sana dostluğa ve senin düşmanlarından teberriye çağıran bir kimseyi öldürtecek misin? deyince Hz. Ali, onu Medâyin'e sürgün etmiştir.⁸⁴

Şîa, sadece Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e değil bütün Ehl-i beyt imamlarına büyük önem atfetmiş ve onların Hz. Muhammed (s.a.v.) ile âdeta aynı hususiyetlere sahip olduklarına inanmıştır. Şîilerin önde gelen âlimlerinden olan Şeyh Saduk (381/991) bu inancı şöyle ifade etmiştir:

"Biz inanıyoruz ki, Kutlu ve Yüce Allah, bütün yaratılmışları, (selâm üzerlerine olsun) Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt için yaratmıştır. Eğer onlar olmasaydı, Yüce Allah ne göğü ne yeryüzünü ne cenneti ne cehennemi ne Âdemi ne Havva'yı ne melekleri ne de yarattığı şeylerden bir tekini yaratırdı. (Allah'ın salâtı hepsinin üzerine olsun)."⁸⁵

Şîa, Âl-i abâ ile Ehl-i beyt'i aynı manada kullanmış ve Resûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) aba(kisa)sının altına alarak, "*Allahım bunlar benim Ehl-i beytimdir, onları günahlardan temizle*" diye dua etmesini⁸⁶ dikkate alarak Ehl-i beyti, sadece onlardan ibaret saymıştır. Şîa, Hz. Peygamberin hanımlarını ve diğer çocuklarını Ehl-i beyt'in dışında tuttuğu halde bu hadiste hiç geçmeyen imamların ismet sahibi olduğunu söylemiştir. Şeyh Saduk, Ahzap suresinin Ehl-i

⁸³ İbn Sebe'nin hayatı ve görüşleri hakkında farklı ve çelişkili rivayetler konusunda bkz. Fiğlalı, E. Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, "Abdullah İbn Sebe Meselesi" (Ek), İstanbul 2001, s. 335-349.

⁸⁴ Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Mûsa b. Hasan, *Fıraku's-Şîa*, Nacef 1936, s. 22.

⁸⁵ Şeyh Saduk, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî, *Şîi-İmamiyyenin İnanç Esasları*, trc. E. Ruhi Fiğlalı, Ankara 1978, s. 109.

⁸⁶ Tirmizi, "Menâkıb" 32.

beyt ile ilgili âyetini bütün imamların masum olduğuna delil getirerek şöyle der:

“Bizim onlar (on iki imam) hakkındaki inancımız şudur: Onlar, Allah’ın kendilerine itaat etmeyi emrettiği ulu’l-emr kişilerdir. Onlar, insanlar üzerinde şahittirler. Onlar, Allah’ın kapılarıdır; O’na giden yoldur. O’na işaret eden delillerdir. (Selam üzerlerine olsun). Onlar, O’nun ilminin hazinesi, vahyin açıklayıcısı ve tevhidin rükünleridir. Onlar hata ve yanlıştan korunmuşlar (ma’sum) dır. Onlar, Allah’ın kendilerinden kirleri giderdiği tertemiz kimselerdir.”⁸⁷

Şîa’nın gulât-şîa olarak isimlendirilen bazı fırkaları, Ehl-i beyt kabul ettiği beş zat (Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) hakkında masumiyetin ötesinde bir takım inançlara sahip olmuşlar, Allah’ın söz konusu zevâta hulul ettiğine inanarak, onların ilah olduklarını iddia etmişlerdir.⁸⁸

Ehl-i Sünnet ve Şîa’nın Ehl-i Beyt İmamlarına Bakışı Arasındaki Farklar

Bilindiği gibi imâmet meselesi Şîa’nın bir mezhep olarak ortaya çıkışında, gelişmesinde ve varlığını sürdürmesinde en temel konu olarak tarih boyunca önemini devamlı korumuştur. Bu konunun temelinde ise *imametın nass yoluyla Ehl-i beyt’ten olan imamlara yani Hz. Ali’nin soyuna ait olduğu* görüşü bulunmaktadır. Nitekim Şehristânî: “Şîa, hususiyetle Hz. Ali’ye taraftar olanlardır. Onlar, Hz. Ali’nin imâmet ve hilâfetine gizli olsun açık olsun nass ve vasiyetle olduğuna hükmettiler ve imâmetin Hz. Ali’nin evladından çıkmayacağına inandılar”⁸⁹ diyerek bu konuya dikkat çekmiştir.

Ehl-i sünnet ise imametın nass yoluyla Ehl-i beyt’e verildiği iddialarının mesnetsiz olduğunu söylemiş ve bunun Ehl-i beyt’e tahsisini doğru bulmamıştır.⁹⁰ Ehl-i sünnet, Şîa-İmamiye’nin inandığı on iki imamın sonuncusu bulunan ve yaşayıp yaşamadığı tartışmalı olan Mehdi Muntazar hariç Ehl-i beyt’ten imam kabul edilen zatların, fazilet ve takva ehli insanlar olduğunu kabul etmekle birlikte onların imamlıklarının siyasi

⁸⁷ Şeyh Sadûk, *Şîa-İmamiyenin İnanç Esasları*, s.110.

⁸⁸ Eş’arî, Ebu’l-Hasen, *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Beyrut 1990, I, 66, 83-4.

⁸⁹ Şehristânî, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve’n-nihal*, nşr. Abdolemîr Ali Mehnâ -Ali Hasan Fâ’ur, Beyrut 1993, I, 169.

⁹⁰ Gümüsoğlu, Hasan, *İslâm’da İmamet ve Hilâfet*, İstanbul 2011, s. 113-125, 180.

manada olmadığını ifade etmiştir.⁹¹ Esasen Şia tarafından imam kabul edilen bu zatlardan Hz. Ali ve Hz. Hasan'ın dışında hiç birisi iktidarda bulunmadıkları gibi siyasetten uzak, ilim ve irşat ile meşgul olmuşlardır. Muhammed el-Bakır ve Cafer-i Sadık gibi meşhur zatlar, bazıları tarafından ısrarla siyasetin içine çekilmeye çalışılmış, ancak onlar bundan uzak durmaya büyük özen göstermişlerdir.⁹²

Hz. Hasan hicrî 41 senesinde hilâfet hakkından feragat edip, Hz. Muâviye'ye biat etmiş ve daha sonra vefat edinceye kadar siyasetten uzak durmuştur.⁹³ O, nübüvvetle hilâfetin kendi soylarında birleştirilmesinde Allah Teâlâ'nın rızasının olmadığını düşünmüştür.⁹⁴ Rivayete göre Hz. Hasan vefatına yakın kardeşi Hz. Hüseyin'e babaları Hz. Ali'nin hilafeti konusunda önceden yaşadığı olayları hatıratlıktan sonra: "Kardeşim! Allah'a yemin olsun ki, ben Allah Teâlâ'nın bizde (Ehl-i beyt'te) nübüvvet ile peygamberliği cem edeceğini (bize hem peygamberliği hem de hilafeti vereceğini) düşünmüyorum" demiştir.⁹⁵

Ehl-i beyt imamlarından Ali er-Rıza (203/818), ilimle meşgul olup, ömrünün son yıllarına kadar siyasetten uzak durmuş ve kendi isteğinin dışında Abbasî halifesi Me'mun tarafından 201/817 yılında veliaht ilan edilmiş ise de iki yıl sonra vefat ettiği için hilâfet nasip olmamıştır.⁹⁶

Ehl-i beyt imamları, genel manada zahirî hilâfete ve dünyevî saltanata itibar etmemişler ve tasavvuf ehli tarafından bâtinî hilâfet kabul edilen *velayet* (Allah'ın dostluğu) makamının sultanı ve velilerin kutbu kabul edilmişlerdir.⁹⁷ Ebî Dâvûd'un Süneni'ni şerh eden el-Azimâbâdî (1857/1911), Hz. Hasan sûreten olan hilâfetten feragat ettikten sonra kendisine velayette kutbiyet makamının sancağının verildiğini belirtmiştir.⁹⁸

⁹¹ eş-Şebencî, *Nûru'l-ebşâr*, 291-390; Heytemî, *es-Savâiku'l-muhrîka* s. 188-206.

⁹² Atalan, Mehmet, "Alioğullarının İç Çekişmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14: 2 (2009), s. 68.

⁹³ Buhârî, "Fezâilü-ashabi'n-Nebî" 22; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb*, III, 7,8; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, nşr. Tâha Muhammed ez-Zeynî, Kahire 1967, I, 140; İbnü'l-Esîr, *İz-zeddîn Ebî'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kasım eş-Şeybânî*, *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut 1989, II, 445-47.

⁹⁴ Süyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b Ebû Bekir, *Târihu'l-hulefâ'*, Beyrut 1993, s. 200.

⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, III, 278.

⁹⁶ Heytemî, *es-Savâiku'l-muhrîka* s. 143; eş-Şebencî, *Nûru'l-ebşâr*, s. 365-374.

⁹⁷ Heytemî, *es-Savâiku'l-muhrîka* s. 143.

⁹⁸ el-Azimâbâdî, Ebü't-Tayyîb Şemsü'l-Hak Muhammed, *Avnü'l-mâ'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Medîne 1968; II, 370.

Şîa'nın iddialarının aksine Ehl-i beyt imamları, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi zatlar hakkında kötü sözler sarf eden veya onlara dil uzatanlardan uzak durmuşlardır. Zeyd b. Ali'ye yanında olanlar; "Bizim sana yardımımız deden Hz. Ali'ye zulmeden Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer hakkındaki görüşünü açıklamana bağlı" demişlerdi. Zeyd b. Ali ise: "Ben o iki zât hakkında hayırdan başka bir şey söylemem. Babamdan onlar hakkında sadece hayırlı şeyler işittim" şeklinde karşılık vermiştir.⁹⁹ Zeyd b. Ali; "Allah'a yemin olsun ki, Ebû Bekir ve Ömer'den teberri etmek, Ali'den (r.a.) de teberri etmektir"¹⁰⁰ diyerek, Hz. Ali'yi sevmek adına diğerlerine buğz etmeyi doğru bulmamıştır.

Kardeşi Zeyd'in siyasî faaliyetler içinde bulunmasını doğru görmeyen Muhammed el-Bakır'a (114/732) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den sorulduğunda "Onları dost kabul etmeyi, düşmanlarından uzak durmayı" tavsiye etmiş ve onları hidayet üzere olan imamlar şeklinde vasıflamıştır. Ayrıca "Allah'a yemin olsun ki ben Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i sadece dost bilirim ve onlara istiğfarda bulunurum. Ehl-i beyt'ten onlara dost olanın dışında hiç kimse tanımıyorum" demiştir.¹⁰¹ Muhammed el-Bakır, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i kötüleyip bunu da Muhammed el-Bakır'ın emrettiğini zanneden kişilerin varlığından haberdar olduğunda "Onlara haber verin ki, Allah'a yemin olsun ben onlardan uzağım" demiştir. O, ayrıca "Ebû Bekir ve Ömer'den (r.a.) teberri edenden ben beriyim (uzağım)"¹⁰² şeklindeki ifadeyle de bu konudaki kararlılığını göstermiştir.

Cafer-i Sadık'a ashab-ı kiram arasında meydana gelen olaylar sorulduğunda o, bu konular hakkında yalan-yanlış konuşulmasını doğru bulmadığından bu hususta "Allah'ın dediği gibi derim" demiş ve "Onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katındadır. Rabbim, yanılmaz ve unutmaz."¹⁰³ mealindeki âyet-i kerimeyi okumuştur.¹⁰⁴

⁹⁹ Bağdâdî, *el-Fark*, s. 35; İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut 1992, s. 198.

¹⁰⁰ Makdisî, Muhammed b. Abdülvahid Ziyaüddîn, *Kitâbü'n-Nehy an-sebbi'l ashâb ve mâ fihî mine'l-ism ve'l ikâb*, Kahire 1994, s. 58.

¹⁰¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 402-3.

¹⁰² Makdisî, *Kitâbü'n-Nehy* s. 60.

¹⁰³ Tâ hâ, 20/52.

¹⁰⁴ Bâkillânî, *el-İnsâf*, s. 69.

Hız. Hasan'ın oğlu Abdullah'a (r.a.) birisi meshler üzerine mesh etmenin hükmünü sorduğunda o: "Mesh et. Zira Ömer b. Hattab (r.a.) mesh etti" demiştir. Soran kişi: "Ben senin mesh etmeni soruyorum diye karşılık verince o, "Ben sana Ömer'den haber veriyorum, sen bana kendi görüşümden soruyorsun. Ömer, benden ve arz dolusundan daha hayırlıdır" demiştir. Karşısındaki kişi "Ey Ebû Muhammed! İnsanlar bu hususta senin takiiye yaptığina inanıyorlar" deyince ise o "Ey Allahım! Bu benim gizli ve açık söylediğim sözümüdür. Benden sonra hiç kimse benim adıma söylenenleri dinlemesin"¹⁰⁵ diyerek bunun bir takiiye olmadığını ifade etmiş ve Ehl-i beyt taraftarlığı adı altında diğer sahâbîlere dil uzatılmasını doğru bulmamıştır.

Ehl-i Beyt ve Mehdilik Meselesi

Kelime olarak *hüdâ* ve *hidayet* kökünden gelen "mehti", "hidayete mazhar olmuş, doğru yolda yürüyen ve tarik-ı müstakimde bulunan kişi"¹⁰⁶ manasına gelmektedir. Ehl-i İslâm arasında meşhur olan görüşe göre Mehti, "Ehl-i beyt'ten ahirzamanda zuhur edecek ve dini güçlendirip, insanlar arasında adaleti hâkim kılacaktır."¹⁰⁷ Mehti'nin Ehl-i beyt soyundan zuhur edeceği konusunda Ehl-i Sünnet ve Şia arasında bir farklılık olmamakla birlikte Mehti'nin şahsiyeti ve vasıfları konusunda derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in yanı sıra Buhâri ve Müslim gibi hadis kitaplarında yer almamasından dolayı bazıları tarafından Mehti'nin zuhuruna şüpheyle yaklaşılsa da¹⁰⁸ Kütüb-i sitte'nin diğer hadis âlimlerinden olan Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Tirmizî kitaplarında Mehti ile alakalı hadisleri zikretmişlerdir.¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, Mehdilik konusunda rivayet olunan hadislerle müstakil bir bölüm ayırarak onları, "Kitâbu'l-mehtî"de toplamıştır.¹¹⁰

Ebû Dâvud'un Sünen'inde Mehti ile alakalı zikredilen hadislerin bazıları şu şekildedir: "*Dünyanın tek günlük bir ömrü bile kalmış olsa, Allah bir kimse gönderinceye kadar o günü uzatır. O, benim Ehl-i beytimdendir, onun*

¹⁰⁵ Makdisî, *Kitâbü'n-Nehy* s. 70-1.

¹⁰⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaâdet 1317, II, 1436.

¹⁰⁷ el-Azimâbâdî, *Avnü'l-mâ'bûd*, II, 361.

¹⁰⁸ Yavuz, Yusuf Şevki, "Mehti", *DİA*, XXVIII, 373.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 99; İbn Mâce, *Fiten*" 34; Tirmizi, *Fiten*", 52,

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, "Mehti" 1 vd.

*ismi, benim ismime, babasının ismi de babamın ismime mutabıktır... Mehdi benim zürriyetimden, Hz. Fatıma'nın evladındandır. O önceden zulümle dolan yeryüzünü adaletle doldurur...*¹¹¹

“Mehdi” lafzı açıkça geçmemekle birlikte Buharî ve Müslim’in Hz. İsa’nın (a.s.) nüzülü babında ittifakla zikrettikleri “İmamınız sizden olduğu halde İbn Meryem indiği zaman haliniz nasıl olur”¹¹² hadisinde geçen “imam”ın vasıfları ile diğer hadis kitaplarında rivayet edilen Mehdi’nin vasıfları arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. Bu sebeple Müslim şârihi İbn Hacer el-Askalânî (852/1449), bu imamın Mehdi olduğuna dikkat çekerek, Hz. İsa’nın ahirzamanda arkasında namaz kılacağı imamın Mehdi olduğu konusunda rivayet olunan haberlerin tevatür derecesine ulaştığına dair İmam Şâfiî’den nakilde bulunur.¹¹³

el-Azimâbâdî, Mehdi ile ilgili hadislerin Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Mes’ûd (r.a.) gibi pek çok sahabeden nakledildiğini ve bunların pek çok hadis kitabında yer aldığını belirtir. O, söz konusu hadislerin arasında sahih, hasen ve zayıfların bulunduğu gibi mevzu hadisin de olduğunu söyler ve Şia tarafından oluşturulan Mehdilik inancının batıl olduğunu ifade eder.¹¹⁴

İbn Kesir ve el-Azimâbâdî gibi Ehl-i sünnet’e mensup bazı âlimler on iki kâmil halifeyi sıralarken Hülefa-yı Raşidîn ve Ömer b. Abdülaziz gibi halifelerin yanı sıra Mehdi’yi de onların arasında zikretmişlerdir.¹¹⁵

Ehl-i sünnet’e ait kaynaklarda Mehdilik konusu yer almakla birlikte bu mesele Şia’da olduğu şekilde özellikle de İmamiyye fırkasında kabul edildiği gibi temel bir itikâdi esas olarak görülmemiş, konu genellikle kıyamet alametleri başlığı altında incelenmiştir. Söz gelimi Sâdüddîn Teftazânî (793/1340), Mehdi’nin gelmesi konusunda haber-i vahid olmak-

¹¹¹ Ebû Dâvûd, “Mehdi”. İbn Mâce ve Tirmizi gibi temel hadis kaynaklarında da Mehdi ile alakalı olarak bu veya buna benzer rivayetler zikredilmiştir (İbn Mâce, Fiten” 34; Tirmizi, Fiten”, 52.)

¹¹² Buharî, “Enbiya” 49, Müslim, “İman” 244-46.

¹¹³ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bâri bi-şerhi Sahihî’l-Buhârî*, nşr. Tâhâ Abdurraûf, Sa’d, Kahire 1978, XIII, 256.

¹¹⁴ el-Azimâbâdî, *Avnü’l-mâ’bûd*, II, 362-8.

¹¹⁵ İbn Kesir, Ebû’l-Feda, İsmâil b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-IV, Beyrut 1986, I, 32; el-Azimâbâdî, *Avnü’l-mâ’bûd*, II, 367.

la birlikte pek çok sahih haberin varit olduğunu ifade etmiş ve Mehdi ile alakalı bazı hadis-i şerifleri *Şerhu'l-Makâsîd*'da zikretmiştir.¹¹⁶

Kurtubî, “O, öyle bir Allah'tır ki, müşriklerin hoşuna gitmese de dinini, bütün dinlere üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir”¹¹⁷ mealindeki âyetin tefsirinde, Hz. Peygamberin soyundan bir Mehdi'nin geleceği hususundaki haberlerin tevatür derecesinde olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹⁸ Kurtubî ayrıca *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire* isimli eserinde Mehdi konusuna geniş yer ayırarak, bu hususta varit olan hadisleri ve haberleri zikretmiştir.¹¹⁹

Aliyyü'l-Kâri (1014/1605), Kurtubî'den naklen¹²⁰ Mehdi'nin bütün dünyada hükmünün geçeceğini belirtirken¹²¹ İbn Hacer el-Heytemî bu konuda müstakil bir eser yazmıştır. O, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) Ehl-i bey'ten Mehdi'nin geleceği ve yeryüzünde adaleti hâkim kılacağı konusunda pek çok rivayetin bulunduğunu dikkat çekmiştir.¹²²

Bazı mutasavvıflar ise eserlerinde Mehdilik konusuna daha geniş yer vermişlerdir. Abdulvahhâb Şârânî, müctehid imamların sonuncusunun Mehdi olduğunu ifade etmiş¹²³ ve *Keşfü'l-Gumme an cemû'l-ümme* isimli eserinin Mehdi'ye ulaşacağını ve mensuplarının ondan istifade edeceğini kendisine manen bildirildiğini söylemiştir.¹²⁴

İbnü'l-Arabî ise Fatıma Evladından kıyamete yakın müctehid bir Mehdi'nin geleceğini Kostaniyye'yi tekbirlerle fethederek¹²⁵ İslâm'ı gerçek manada hâkim kılacağını, zamanın en âlimi ve hatemü'l-evliya (hatemü'lvelâyet) olacağını ifade etmiş ve pek çok İslâm âlimi ona karşı çıksa da sonradan Mehdi'nin hükmünü kabul etmek zorunda kalacağını açıklamıştır.¹²⁶ İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiği

¹¹⁶ Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 312.

¹¹⁷ Tevbe, 9/33.

¹¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, X, 180.

¹¹⁹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire*, Riyad 1425, II, 1190-1216.

¹²⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIII, 367

¹²¹ Aliyyü'l-Kâri, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali, *Şerhu'l-Emâlî*, İstanbul ts. s. 22.

¹²² Heytemî, Ahmed b. Hacer el-Mekkî, *el-Kavlü'l-muhtasar fî alâmâtî'l-Mehdiyyi'l-muntazar*, thk. Mustafa Âşûr, Kahire, ts. s. 18.

¹²³ Şârânî, *el-Yevâkîd ve'l-cevâhir*, II, 97

¹²⁴ Şârânî, Abdulvehhâb, *Keşfü'l-Gumme an cemû'l-ümme*, Kahire ts. I, 9.

¹²⁵ Benzer rivayetler için bkz: Kurtubî, *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire*, II, 1209.

¹²⁶ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiye*, Kahire ts, III 327-29.

dikkate alındığında bu fethin savaş yoluyla değil de manevî bir fetih olduğu söylenebilir.

Yukarıda yer verdiğimiz Ehl-i sünnet kaynaklarında görüldüğü şekilde Mehdilik konusu Şia-İmâmiyye’de olduğu gibi Ehl-i sünnet itikadının ana eksenini oluşturmamış ve Mehdi’ye bir beşer için olan ömürden daha fazla bir hayat hakkı tanınmamıştır.

Hz. Ali’nin vefatından sonra onun imamlığını kabul edenlerin görüş ayrılığına düştüğünü belirten Nevbahtî, bir fırkanın “Hz. Ali öldürülmedi ve ölmedi, öldürülmeyecek ve ölmeyecek tâki, Arapları asasıyla sevk edip, yeryüzü zulüm ve haksızlıkla dolduğu gibi onu hak ve adalet ile dolduracak”¹²⁷ dediğini belirtir. Kendisine İbn Sebe’ ve taraftarlarının Hz. Ali’nin “ölmediği ve ölmeyeceğine” yönelik iddiaları ulaştığında Hz. Hasan, “Öyleyse biz niçin onun malına varis olduk diyerek” babası hakkındaki söz konusu iddiaların geçersizliğini ifade etmiştir.¹²⁸

İmamiyya Şia’sının kaynakları ise Mehdilik iddiasını Hz. Ali’nin oğullarından Muhammed b. Hanefiyye’ye kadar götürerek¹²⁹ bu mesele- nin baştan itibaren Müslümanları meşgul eden önemli bir konu olduğunu göstermek için özel çaba harcamıştır.¹³⁰ Muhammed b. Hanefiyye’nin ölmediği, Medine’de Razva isimli bir dağda yaşadığı ve bunun beklenen (muntazar) Mehdi olduğu iddia edilmiştir.¹³¹ Muhammed b. Hanefiyye bu iddiaları reddetmiş ancak Keysaniyye’den bazı kişiler onun Mehdiliğine inanmaya devam etmiştir.¹³²

Şiî fırkalar Mehdilik konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlar, Zeydiyye’nin çoğu, Mehdilik meselesini temel bir inanç esası şeklinde önemli bir konu olarak görmemiş ve İmâmiyye Şia’sının aksine, imame- tin, Ehl-i beyt’e ve on iki kişiye mahsus olduğunu kabul etmemiştir.¹³³

¹²⁷ Nevbahtî, *Fıraku’ş-Şia*, s. 22.

¹²⁸ Malâtî, *et-Tenbîh ve’r-red*, s. 18.

¹²⁹ el-Kummî, İbn Babeveyh Ebû’l-Hasen Ali, *el-İmâme ve’t-tebsire*, s. 60; Malâtî, Ebû’l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed, *et-Tenbîh ve’r-red alâ Ehlî’l-ehvâ ve’l-bida’* nşr. M. Zâhid el-Kevserî, Mısır 1993, s. 19.

¹³⁰ Nevbahtî, *Fıraku’ş-Şia*, s. 22.

¹³¹ Eş’arî, *Makâlât*, I, 92; Bağdâdî, *el-Fark*, s.39; Şehristânî, *el-Milel*, I, 184.

¹³² Eş’arî, *Makâlât*, I, 97; Malâtî, *et-Tenbîh ve’r-red*, s. 19

¹³³ Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *İslâm’da Şia*, trc. Kadir Akaras, İstanbul 1993, s. 74.

İsmâliyye ise Muhammed b. İsmail'in ölmediğini ve bir gün dünyayı ıslah edeceğini söylemiştir.¹³⁴

Şîî fırkalar arasında Mehdilik meselesine en fazla önem atfeden ve imamet konusu çerçevesinde onu temel bir inanç esası haline getiren İmâmiyye'dir. İmâmiyye varlığı bile tartışmalı olan, sadece birkaç kişi tarafından görüldüğü kabul edilen ve 260/874 tarihinden itibaren gizlendiğine inanılan Muhammed (el-Mehdi) b. Hasan'nın Mehdi olduğuna inanmıştır. İmâmiyye fırkasının görüşlerini sistemleştiren önemli kişilerden biri olan Şeyh Saduk (381/991) onun hakkında şöyle demiştir: "Biz, Allah'ın yeryüzünde zamanımızda, kulları içindeki halifesinin el-Kâim, el-Muntazar Muhammed b. el-Hasan olduğuna inanırız. O, Allah'ın Nebisi'nin (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) Güçlü ve Ulu Allah'tan alarak adını ve soyunu bildirdiği kimsedir. O, zulüm ve adaletsizlik ile dolmuş bulunan yeryüzünü eşitlik ve adalet ile dolduracaktır... O Nebi'nin (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) bildirdiği Mehdidir."¹³⁵

İmâmiyye'ye göre yeryüzü peygambersiz, açık veya gizli bir imamsız kalmayacağı¹³⁶ için Muhammed b. el-Hasan istediği kadar gizli kalacak ve yeryüzünde zuhur edinceye kadar ondan başka bir kâim olmayacaktır.¹³⁷ İmâmiyye, diğer imamlar gibi Mehdi'nin de Ehl-i beyt'ten olacağı görüşünü, bazıları Ehl-i sünnet'e ait kaynaklarda da yer alan hadislerle dayandırmakla birlikte, on ikinci imamın gizlendiği ve kıyamete yakın ortaya çıkacağı inancı¹³⁸ konusunda geçerli deliller ortaya koyamamıştır. İmâmiye, Gaybet-i Kübra olarak ifade edilen ve asırlarca süren (bin seneden fazla) bir zaman diliminde bir insanın hayatını devam ettirmesinin mümkün olduğunu ispat için çaba sarf etse¹³⁹ de bunda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

İmâmiyye, Resûlullah'ın (s.a.v.) kendisinden sonra on iki tane halife geleceğine dair sarıh beyanını¹⁴⁰ esas alarak Ehli beyt'ten olan imamların adedini on ikiden ibaret görmüş ve on ikinci imamın tekrar Mehdi

¹³⁴ Öz, Mustafa, "Mehdilik", *DİA*, XXVIII, 386

¹³⁵ Şeyh Sadûk, *Şîî-İmamiyyenin İnanç Esasları*, s.111-2.

¹³⁶ Al-Kâşifu'l-Gitâ, Şeyh Muhammed el-Hüseyn, *Aslu's-şîa ve usûluhâ*, Beyrut 1990, s. 147.

¹³⁷ Şeyh Sadûk, *Şîî-İmamiyyenin İnanç Esasları*, s.112.

¹³⁸ Tabâtabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 200-3.

¹³⁹ Al-Kâşifu'l-Gitâ, *Aslu's-şîa*, s. 150; Tabâtabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 204.

¹⁴⁰ Müslim, "İmâre"1.

olarak geleceğini iddia etmiştir.¹⁴¹ Ehl-i sünnet ise ilgili hadiste geçen on iki halifenin kâmil manada halife olduğunu ifade ederek¹⁴² halifelerin adedinde bir sınırlamaya gitmemiş ve Kıyamete yakın zuhur edecek olan Mehdî'nin ayrı bir zât olacağını söylemiştir.

Şîa'nın Ehl-i Beyt'e Bakışının Hadis Anlayışına Etkisi

Zeydiye'yi istisna edecek olursak genel manada Şîa, bir kaç sahâbe dışında sahâbenin hepsini kötölemiş ve onlara değişik ifadelerle ithamda bulunmuştur. Şîiler sahâbenin çoğunluğunu ihanetle suçladıkları için kendilerince muteber sayılan sahâbenin dışındakilerin rivayetlerini sahih kabul etmemiştir.¹⁴³ Söz gelimi Humeyni, "Ebû Hüreyre'nin (r.a.), Muâviye ve benzerlerinin yararına birçok hadis uydurduğunu ve İslâm için büyük bir musibet olduğunu"¹⁴⁴ söylemiştir. Aşırı kabul edilmeyen pek çok Şîi bile sahâbeden nakledilen hadislerin Ehl-i beyt'in rivayet ettiği hadislere zıt olmamasını şart koşmuştur.¹⁴⁵ Şîa, Ehl-i beyt'in sözlerini hadis derecesinde görmüş ve onların ifadelerini Sünnet'in içinde mütalaa etmiştir. Tabâtabâî, Ehl-i beyt'in sözlerinin Hz. Peygamberin açıklamaları gibi geçerli olduğunu belirtmiş ve Ehl-i beyt'in hiçbir zaman hataya düşmediklerini söyleyerek onların açıklamalarına uymanın lazım geldiğini ifade etmiştir.¹⁴⁶

Şîa, Ehl-i beyt'in sözlerini hadis derecesinde görmekle kalmamış kendi görüşleri istikametinde hadis uydurma konusunda da mezhepler arasında en ön plana çıkmıştır. İslâm'a zarar vermek isteyenler emellerini "haksızlığa uğramış Ali ve "Ehl-i beyt" parolası altında gerçekleştirmeye çalışırken, çoğu zaman Şîa veya Ehl-i beyt düşüncesi, onların gayretlerini gizleyen bir perde olmuştur. Bu çerçevede Irak, bir dönem Şîa'nın merkezi olduğu gibi uydurma hadislerin de kaynağı olmuş, bu sebeple de pek çok hadis âlimi, Iraklıların rivayet ettikleri hadislere ihtiyatla yaklaşmak durumunda kalmışlardır.¹⁴⁷

¹⁴¹ Tabâtabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 176.

¹⁴² Gümüšoğlu, *İslâm'da İmâmet ve Hilâfet*, s. 43

¹⁴³ İsferyâinî, Ebu'l-Muzaffer, *et-Tebşira fi'd-dîn*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hût, Beyrut 1983, s. 41; Zahir, İhsan İlâhi, *Şîa'nın Kur'ân, İmâmet ve Takıyye Anlayışı*, trc. Sabri Hizmetli-Hasan Onat, Ankara 1984, s. 72-73.

¹⁴⁴ Humeyni, Âyetullah, *İslâm Fıkhdında Devlet*, trc. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1979, s. 180.

¹⁴⁵ Tabâtabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 84.

¹⁴⁶ Tabâtabâî, *İslâm'da Şîa*, s. 83.

¹⁴⁷ Koçyiğit, Talat, *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara 1989, s. 104.

Sonuç

Ehl-i sünnet ile Şia arasında Ehl-i beyt'in kimlere şamil olduğu konusunda ihtilaf meydana gelmiştir. Şia, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hane-i saadetlerinde beraber yaşadığı hanımlarını Ehl-i beyt'ten saymamış ve Ehl-i beyt'i, Hz. Ali ve Hz. Fatıma evladına tahsis etmiştir. Ehl-i sünnet ise Hz. Peygamberin hanımları başta olmak üzere, çocukları, torunları ve Hz. Ali'yi Ehl-i beyt'ten kabul etmiştir. Ehl-i sünnet uleması kelime manasının yanı sıra Ahzap suresinin 33. âyetinin siyak ve sibakına bakarak *Ehl-i beyt* ifadesinin öncelikle Ezvâc-ı tahirâta (Hz. Muhammed'in hanımları) delalet ettiğini ifade etmiştir.

Şîi müfessirler ise Ahzap suresi otuz üçüncü âyetini önceki âyetlerden bağımsız olarak düşünmüşler ve günahlardan ve manevi kirlilerden arındırılan Ehl-i beyt'in Hz. Peygamberin hanımlarına şamil olmayıp, beş zata (Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali) delalet ettiğini söylemiştir. Şîa, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) aba(kisa)sının altına alarak, "*Allahum bunlar benim Ehl-i beytimdir, onları günahlardan temizle*" diye dua etmesini dikkate alarak ilgili âyetinin söz konusu zevat hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir. Ehl-i sünnet ise, Ehl-i beyt'in bu beş zat ile sınırlı olmayıp Hz. Peygamberin hanımlarını da içine aldığını söylemiş ve bu konuda sünnetten başka deliller getirmiştir.

Ehl-i Sünnet, sadece Hz. Peygamberin Ehl-i beyt'ine değil bütün sahabeyle muhabbet ve hürmet beslerken Şîa, sahabe'nin büyük çoğunluğunu kötü sıfatlarla nitelemiş ve onların rivayet ettiği hadislerin sahih kabul edilmesi için Ehl-i beyt'in sözlerine uygunluk şartını aramıştır. Şîa'nın varlık sebebi olan imamet görüşü, onların Ehl-i beyt anlayışlarıyla doğrudan ilişkilendirilmiş, özellikle İmamiyye, imametın nass yoluyla Ehl-i beyt imamlarına tahsis edildiğini ve onların peygamberler gibi ismet sıfatına sahip olduklarını iddia etmiştir. Ehl-i sünnet ise Ehl-i beyt mensuplarına hürmet ve muhabbet beslemekle birlikte onlara beşer üstü vasıflar verilmesini doğru bulmamıştır.

Kaynaklar

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ'*, Kâhire 1351
 Aliyyü'l-Kâri, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali, *Şerhu'l-Emâlî*, İstanbul ts.
 Âlûsî, Şihâbüddin Mahmud, *Râhu'l-meânî*, Beyrut 1998.
 Atalan, Mehmet, "Alioğullarının İç Çekişmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14: 2 (2009).

- el-Azimâbâdî, Ebû't-Tayyîb Şemsü'l-Hak Muhammed, *Avnü'l-mâ'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Medîne 1968.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tahir et-Temimî, *el-Fark beyne'l-fırak*, Beyrut 1990.
- Bâkîllânî, Kâdî Ebû Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *el-İnsâf fî mâ yecibü i'tikâduh ve lâ yecüzü'l-cehl bih*, nşr. M. Zâhid el-Kevserî, Kahire 1993.
- Elmalî M. Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts.
- Eş'arî, Ebu'l-Hasen, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Beyrut 1990.
- Fığlalı, E. Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, "Abdullah İbn Sebe Meselesi" (Ek), İstanbul 2001.
- Gümüšoğlu, Hasan, *İslâm'da İmamet ve Hilâfet*, İstanbul 2011.
- Heytemî, Ahmed b. Hacer el-Mekkî, *es-Savâiku'l-muhrika fî'r-reddi alâ ehli'l-bida' ve'z-zendeka* nşr. Abdulvahhâb Abdüllatîf, İstanbul 1984.
- _____, *el-Kavlü'l-muhtasar fî alâmâtü'l-Mehdiyyi'l-muntazar*, thk. Mustafa Âşûr, Kahire, ts.
- Humeyni, Âyetullah, *İslâm Fıkhu'da Devlet*, trc. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1979.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahihi'l-Buhârî*, nşr. Tâhâ Abdurraûf, Sa'd, Kahire 1978.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Beyrut 1992.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Feda, İsmâil b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-IV, Beyrut 1986.
- İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kahire 1967.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn, *Fütühâtü'l-Mekkiye*, nşr. Osman Yahya-İbrahim Merkûr, Kahire 1985.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kasım eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-târîh*, Beyrut 1989.
- İmam-ı Âzam, *el-Fikhu'l-ekber*, nşr. Mustafa Öz, İstanbul 1992.
- İmâm-ı Rabbânî, Serhendî, *Mektûbât*, İstanbul, ts.
- İrene Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, İstanbul 2011.
- İsfehânî, Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Medîne 1988.
- el-İsferâyînî, Ebu'l-Muzaffer, *et-Tebisîr fî'd-dîn*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hût, Beyrut 1983.
- Kadî Ebûlfazl İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rifî hukukî'l-Mustafa*, Beyrut ts.
- Al-Kâşîfu'l-Gitâ, Şeyh Muhammed el-Hüseyn, *Aslu's-şîa ve usûluhâ*, Beyrut 1990.
- Koçyiğit, Talat, *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara 1989.
- el-Kummî, İbn Babeveyh Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *el-İmâme ve't-tebsire*, Kum 1985.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut 2006.
- _____, *et-Tezkire fî ahvâlî'l-meotâ ve'l-âhire*, Riyad 1425.
- Makdisî, Muhammed b. Abdülvahid Ziyâüddîn, *Kitâbü'n-Nehy an-sebbi'l ashâb ve mâ fihî mine'l-ism ve'l ikâb*, Kahire 1994.
- Malâtî, Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed, *et-Tenbîh ve'r-red alâ Ehli'l-ehvâ ve'l-bida'* nşr. M. Zâhid el-Kevserî, Mısır 1993.
- Muhammed Ebû Zehra, *Ebu Hanîfe*, trc. Osman Keskiöğlü, Ankara 2005.
- el-Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmiu's-sağîr*, Beyrut 1994.
- Nedvî, Ebu'l-Hasan Ali el-Hüseynî, *el-İmâm es-Serhindî hayâtuh ve âmâluh*, Kuveyt 1994.
- Nesefî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed, *Tebisratu'l-edille fî usûli'd-dîn*, nşr. Claude Salâme, Dımaşk 1993.
- Nevbahî, Ebû Muhammed Hasan b. Mûsa b. Hasan, *Fıraku's-Şîa*, Necef 1936.
- Öz, Mustafa, "Mehdilik", *DİA*, XXVIII.

- Râğib el-İsbehânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, İstanbul 1986.
- Râzî, Fahreddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1981.
- Süyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b Ebû Bekir, *Târihu'l-hulefâ'*, Beyrut 1993.
- Şa'rânî, Abdulvahhâb b. Ahmed, *el-Yevâkîd ve'l-cevâhir*, Kahire 1959.
- _____; *Keşfü'l-Gumme an cemû'l-ümme*, Kahire ts.
- eş-Şeblencî, Mü'min b. Hasan Mü'min, *Nûru'l-ebâr fi menâkib-i Âl-i beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr*, Beyrut 2005.
- Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve'n-nihal*, nşr. Abdülemîr Ali Mehnâ -Ali Hasan Fâ'ur, Beyrut 1993.
- Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersââdet 1317.
- Şeyh Sadûk, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî, *Şî-İmamîyyenin İnanç Esasları*, trc. E. Ruhi Fığlalı, Ankara 1978.
- et-Tabâtâbâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzan fi tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1997.
- _____, *İslâm'da Şîa*, trc. Kadir Akaras, İstanbul 1993.
- et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir, *Târihu'r-rusul ve'l-mülük*, Kahire ts.
- et-Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. el-Hasen, *Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 2006.
- Teftazânî, Sa'du'd-dîn Mes'ud b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid*, Dersââdet 1326.
- _____, *Şerhu'l-Makâsid*, nşr. Abdurrahman U'meyrâ, Beyrut 1989.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfü istilahâti'l-fünûn*, Beyrut ts.
- Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara 1988.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Mehdi", *DİA*, XXVIII.
- Zahir, İhsan İlâhî, *Şîa'nın Kur'ân, İmâmet ve Takıyye Anlayışı*, trc. Sabri Hizmetli-Hasan Onat, Ankara 1984.
- Zebidî, Muhammed Murtaza b. Muhammed el-Hüseyinî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, nşr. Ali Hilâlî, Kuveyt 1987.
- ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, nşr. Şuayb el-Arnaut, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1996.
- Zemaşerî, Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, nşr. Adil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Riyad 1998.